

ESG PRINCIPLES - A DRIVER OF SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT AND BUSINESS TRANSFORMATION

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

COLLECTION OF SCIENTIFIC ARTICLES

 <https://timeedu.uz/>

 24.10.2025 y.

2-TO'PLAM
2-MAXSUS SON/2025

“ESG tamoyillari – hududlarni barqaror rivojlantirish va biznesni transformatsiyalash drayveri” mavzusida Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani ilmiy maqolalar va tezislar to‘plami. -T.: TMII, 2025. – 752 bet.

Ushbu to‘plamda mamlakatimizda iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish, ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, iqlim o‘zgarishi oqibatlariga moslashish va ularni yumshatish, tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, ESG tamoyillari asosida hududlar va sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishini ta’minlash, hududlarda “yashil” iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlashning samarali iqtisodiy mexanizmlarini joriy qilish, yirik va o‘rta biznes korxonalari faoliyatini transformatsiyalash va raqobatbardoshligini oshirish, sanoat korxonalarida chiqindilarni boshqarish va sirkulyar iqtisodiyotni rivojlantirish, “yashil” texnologiyalar, sun’iy intellekt asosida atrof-muhitni muhofaza qilish, raqamli iqtisodiyot sharoitida mavjud sanoat ishlab chiqarishni raqamli transformatsiya qilish jarayonlarini jadallashtirish orqali ishlab chiqarish sanoatini “drayver” sohaga aylantirish istiqbollari hamda barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashning turli yo‘nalishlariga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqot materiallari keltirilgan.

To‘plamda keltirilgan materiallarning mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va keltirilgan huquqiy-me’yoriy xujjatlarning haqqoniyligi, tanqidiy fikr-mulohazalar va takliflarga mualliflarning o‘zlari mas’uldirlar.

Сборник научных статей и тезисов Международной научно-практической конференции на тему «Принципы ESG – драйвер устойчивого развития регионов и трансформации бизнеса». – Т.: ТМII, 2025. – 752 с.

В сборнике представлены материалы научных исследований, посвященные устойчивому экономическому развитию нашей страны, диверсификации производства, адаптации к изменению климата и смягчению его последствий, повышению эффективности природопользования, обеспечению устойчивого развития регионов и промышленных предприятий на основе принципов ESG, внедрению эффективных экономических механизмов поддержки «зеленой» экономики в регионах, трансформации деятельности крупного и среднего бизнеса и повышению его конкурентоспособности, управлению отходами и развитию циклической экономики на промышленных предприятиях, охране окружающей среды на основе «зеленых» технологий, искусственному интеллекту, перспективам превращения обрабатывающей промышленности в «драйверную» отрасль за счет ускорения процессов цифровой трансформации действующего промышленного производства в условиях цифровой экономики, а также различным направлениям обеспечения устойчивого экономического роста.

Авторы сами несут ответственность за содержание представленных в сборнике материалов, достоверность содержащихся в нем статистических данных и представленных нормативно-правовых документов, а также за критические высказывания и предложения.

Tahrir hay’ati: i.f.n., dotsent Sh.K. Narbayev

i.f.n., professor I.S. Xotamov

i.f.d., professor Sh.I. Alibekov

i.f.d., professor V.P. Kuznetsov

i.f.f.d., dotsent N. Nosirova

i.f.f.d., dotsent D. Mamasoatov

assis. G. Axmedova

assis. A. Qudratxo‘jayev

Taqrizchilar: i.f.d., professor N.M. Maxmudov

i.f.d., professor A.A. Yadgarov

KIRISH SO‘ZI

ASSALOMU ALAYKUM, HURMATLI XALQARO ANJUMAN ISHTIROKCHILARI, AZIZ MEHMONLAR!

Sizlarni Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti hamda O‘zbekiston Ekologik Partiyasi Markaziy kengashi tomonidan tashkil etilayotgan mazkur Xalqaro ilmiy-amaliy anjumanda qutlashdan mamnunmiz!

Qadrli anjuman ishtirokchilari, bugun biz “ESG tamoyillari – hududlarni barqaror rivojlantirish va biznesni transformatsiyalash drayveri” mavzusida Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman o‘tkazmoqdamiz. Bugungi anjumanning asosiy maqsadi mamlakatimizda iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish, ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, iqlim o‘zgarishi oqibatlariga moslashish va ularni yumshatish, tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, ESG tamoyillari asosida hududlar va sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishini ta’minlash, hududlarda “yashil” iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlashning samarali iqtisodiy mexanizmlarini joriy qilish, yirik va o‘rta biznes korxonalari faoliyatini transformatsiyalash va raqobatbardoshligini oshirish, sanoat korxonalarida chiqindilarni boshqarish va sirkulyar iqtisodiyotni rivojlantirish, “yashil” texnologiyalar, sun’iy intellekt asosida atrof-muhitni muhofaza qilish masalalari bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlar, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llarini chiqur tahlil qilgan holda ilmiy amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan imzolangan qaror va farmonlar, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, amalga oshirilayotgan islohotlar ushbu anjuman mavzusining naqadar dolzarbligini anglatadi. Yurtboshimiz tomonidan 2025-yilni “Atrof-muhitni asrash va “yashil” iqtisodiyot yili” deb nomlanishi hamda ushbu yo‘nalishda qabul qilingan Davlat dasturida belgilangan vazifalarning ijrosini ta’minlashda ma’lum ma’noda anjumanning ham o‘z hissasi bo‘ladi deb umid qilamiz.

Anjuman natijalaridan kutilayotgan ilmiy, ijtimoiy va iqtisodiy samaradorlik quyidagilarda o‘z ifodasini topadi:

Ilmiy samaradorlik – anjumandan kutilayotgan ilmiy-amaliy natija mamlakatimiz hududlarida barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta’minlash, sanoat korxonalarining atrof-muhitga bo‘lgan e’tiborini yanada kuchaytirish, biznes strategiyalarini takomillashtirish, shu bilan birga hududlar darajasida barqaror rivojlanishni amalga oshirish darajasini tahlil qilish, “atrof-muhit, jamiyat, boshqaruv” (ESG) tamoyillariga mos holda faoliyat ko‘rsatishlariga erishishning ustuvor yo‘nalishlarini tahliliy o‘rganish asosida olingan natijalarni umumlashtirib ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Ijtimoiy samaradorlik – muhokama qilinadigan masalalarning har birida ijtimoiy samara alohida o‘rin egallaydi. Chunki ESG-tamoyillarining asosiy xususiyati ham ijtimoiy sohaga yuqori darajada e’tibor qaratilishidadir. Shu jihatdan ijtimoiy samarani iqtisodiy jihatdan baholash, bu yo‘nalishda mavjud amaliyotlarni ilmiy tahlil qilishning konseptual yondashuvlarini ishlab chiqishga, hududlarda va biznes sohasida izchil islohotlarni amalga oshirish orqali jamiyatni rivojlantirish, aholining turmush darajasini yaxshilash, barqaror daromad manbalarini shakllantirish, tabiiy resurslar tejamkorligiga erishish asosida kelajak avlod uchun zahiralarini saqlab qolish, aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Iqtisodiy samaradorlik - iqtisodiy faoliyatning faol ishtirokchilaridan biri ishlab chiqarish korxonalaridir, ular tomonidan mahsulot ishlab chiqarish jarayonida sezilarli darajada uglerod izi qoldiriladi. Shaffof va ekologik toza ma’lumotlarni taqdim etish atrof-

muhitni muhofaza qilish qonunchiligiga rioya qilish uchun zarurdir. Iqtisodiy samaradorlik jihatidan mavzu doirasida muhokama qilinadigan har bir masala katta ahamiyatga ega. Birinchidan, sohada qonunchilik bazasini mustahkamlash; ikkinchidan, korxonalarda ESG tamoyillarini joriy yetishning iqtisodiy samaradorligini baholash uslubiyotini ishlab chiqish; uchinchidan, hududlarning barqaror rivojlanishi uchun mavjud salohiyatini baholash va shu asosda sohalarni diversifikatsiya qilish imkoniyatining vujudga kelishi, to'rtinchidan, korxona va tarmoqlarni rivojlantirishda "yashil" investitsiyalarni jalb qilish hamda ulardan samarali foydalanishga keng yo'l ochiladi.

Albatta bunday o'zgarishlar, texnologik taraqqiyotga hamohang ravishda, qo'shimcha imkoniyatlarni ochishga va rivojlanishning yangi strategiyalarini ishlab chiqishga keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Lekin shu bilan bir qatorda, iqtisodiyotni raqamlashtirish va bunday sharoitda biznesni rivojlantirish jarayonlarida, o'ziga xos muammolar va turli savollar ham yuzaga kelmoqda.

Bunday masalalarni o'rganib, uning yechimlarini topish uchun Toshkent menejment va iqtisodiyot institutining professor-o'qituvchilari tomonidan ham turli ilmiy tadqiqotlarni olib borish yo'lga qo'yilgan. Ularning tadqiqotlari natijalaridan - o'quv jarayonlarida, ta'lim sifatini oshirish maqsadlarida, keng foydalaniladi.

Bu o'z navbatida, institutda menejment, iqtisodiyot va axborot texnologiyalari sohalarida tayyorlanadigan malakali mutaxassislarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki amaliy ko'nikmalarini ham oshirishga hizmat qiladi.

Bundan tashqari, institutda innovatsion dasturlar va loyihalar orqali talabalarni yangi texnologiyalar bilan tanishtirish, ularda raqamli iqtisodiyot va global biznes muhitida raqobatbardosh bo'lish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Xalqaro ilmiy-amaliy anjumanni o'tkazishda hamkorlik qilayotgan O'zbekiston Ekologik Partiyasi Markaziy kengashiga, anjumanda ishtirok etayotgan O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi, BMT ning UNDP loyihasi vakillariga, Federal davlat byudjeti oliy ta'lim muassasasi Kozma Minin nomidagi Nijniy Novgorod davlat pedagogika universiteti, Umumrossiya davlat adliya universitetining (VGUYU) Shimoliy-Kavkaz instituti (filiali), Umumrossiya davlat adliya universitetining (VGUYU) Rostov instituti (filiali), Kazpotrebsoyuz Karaganda universiteti, Kyungdong Universiteti (Koreya Respublikasi), tashkilot va korxonalarining mutaxassislari, xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlarga o'z minnatdorchiligimizni izhor qilamiz.

Bugun sizlarning e'tiboringizga taqdim etiladigan taqdimotlar va fikrlar - bizni zamonaviy iqtisodiyotning yangi talablariga mos keladigan biznes modellarni yaratishga ilhomlantiradi.

Biz bu jarayonda, o'z tajribamizni almashish va birgalikda muammolarni hal qilish uchun yangi g'oyalarni kashf etishni maqsad qilamiz.

Umid qilamanki, anjumanimiz samarali va foydali bo'ladi.

Har biringizning ishtirokingiz va hissangiz bu jarayonda juda muhim.

Keling, birgalikda yangiliklarga ochiq bo'lib, innovatsion yechimlarni izlaylik!

Bugungi anjuman ishiga va unda ishtirok etayotgan barcha ishtirokchilarning ilmiy-ijodiy faoliyatlariga ulkan muvaffaqiyatlar tilaymiz!

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti rektori

X. Axmedov

MUNDARIJA / ОГЛАВЛЕНИЕ

I SHO'BA. IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH, ISHLAB CHIQUARISHNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH, IQLIM O'ZGARISHI OQIBATLARIGA MOSLASHISH VA ULARNI YUMSHATISH, TABIIY RESURLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH.....	11
HUDUDLARNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH DASTURLARINI XALQARO STANDARTLAR TIZIMIGA MOSLASHTIRISH IMKONIYATLARI	
Abdulloyev A.J., N.K.Sharapova	11
АНАЛИЗ ГОТОВНОСТИ УНИВЕРСИТЕТОВ К ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБЛАСТИ УПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВЫМ ПРЕДПРИЯТИЕМ И РЕАЛИЗАЦИИ ESG-КОНЦЕПЦИИ	
Кузнецов В.П., Назарова Е.Н.	23
ЭКОНОМИКО-ПРАВОВОЙ КОНТРОЛЬ КАК МЕТОД ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	
Алибеков Ш.И.	33
ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ТАРКИБИНИ БОЗОР КОНЪЮНКТУРАСИ ЎЗГАРИШИГА МОС ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ	
Чариев К.А., Абдулазизов Ш.А.	37
BARQAROR RIVOJLANISHDA YASHIL ENERGIYA TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI	
Asamxodjayeva S.Sh.	48
BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISH JARAYONIDA RAQAMLI BANK XIZMATLARINI KENGAYTIRISH ISTIQBOLLARI	
Meyliqulov Sh.X.	56
МЕХАНИЗМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТЬЮ В КОМПАНИЯХ	
Киясов Б.Н.	60
РАЗРАБОТКА И ВНЕДРЕНИЕ СИСТЕМЫ КРІ ДЛЯ УПРАВЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬЮ СОТРУДНИКОВ НА ПРЕДПРИЯТИИ	
Ўқбар Айдын	66
TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA INNOVATSION XATARLARNI BOSHQARISH VA HUDUDIY "YASHIL" IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	
Rashidov J.X.	72
"QURILISH SOHASI FAOLIYATIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH"	
Alimov O.S.	82
O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI MAKROIQTISODIY BARQAROR RIVOJLANTIRISH TANHILI	
Nazirova S.X.	89
ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПРОИЗВОДСТВА ОДЕЖДЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	
Ахмедова Г.А.	99
ОПТИМИЗАЦИЯ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ В НИЖЕГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ НА ПРИМЕРЕ КОМПАНИИ «ГРУППА ГАЗ»	
Лаврентьева Е.В., Пахомичева А.С.	107
БЕРЕЖЛИВОЕ ПРОИЗВОДСТВО КАК ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ	
Лаврентьева Е.В., Султанова Л.Л.	113
ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ РОССИЙСКИХ РЕГИОНОВ ПО ВНЕДРЕНИЮ ESG – СТАНДАРТОВ	
Набоков В.И., Некрасов К.В.	121
ЎЗБЕКИСТОНДА КИРУВЧИ ТУРИЗМНИ БАҚҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШДА АУТСОРСИНГ ХИЗМАТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ЗАРУРАТИ	
Рискулов Р.Б.	125
KORXONADA BREND EKOTIZIMINI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY-USLUBIY JIHATLARI	
Sa'dulloyev H.I.	134

RAQAMLI IQTISODIYOTNING MAMLAKAT IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA’SIRI VA “RAQAMLI O‘ZBEKISTON – 2030” STRATEGIYASINI AMALGA OSHIRISHDAN KUTILAYOTGAN NATIJALAR TAHLILI	
Sharipova Sh.B.	140
O‘ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	
Sharipov I.B.	147
РАЦИОНАЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ТЕРРИТОРИИ ДЕХКАНСКИХ ХОЗЯЙСТВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ГЕОИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ	
Ашуров А.Ф.	155
II SHO’BA. “YASHIL” TEXNOLOGIYALAR, SUN’IY INTELEKT VA ENG YAXSHI TEXNOLOGIYALAR (BAT) ASOSIDA ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH	164
OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA INNOVATSION MENEJMENTNI RIVOJLANTIRISH: RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI INTEGRATSIYA QILISH YO’LLARI	
Yuldashev I.B.	164
ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ МОДЕЛЬ «УНИВЕРСИТЕТ 4.0»: ПОДГОТОВКА КАДРОВ ДЛЯ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ НИЗКОУГЛЕРОДНОГО ПЕРЕХОДА	
Кузнецова С.Н., Цыбуцинина И.Е., Фролов Ю.С., Горев Н.А.	168
SUN’IY INTELEKT VA REAL VAQT TIZIMLARI ASOSIDA HUDUDIY AVTOMOBIL YO’LLARI MUHANDISLIK INSHOATLARINI LOYIHALASH JARAYONINI MODELLASHTIRISH	
Norinov M.U., Zikrayev A.A.	177
REAL VAQT TIZIMLARI VA SUN’IY INTELEKT ASOSIDA EKOLOGIK MONITORINGNI AVTOMATLASHTIRISHNING ILMIY-ASOSIY YO’NALISHLARI	
Ergashev O.M.	186
ИҚЛИМ ЎЗГАРИШЛАРИ ШАРОИТИДА АГРАР СОҲАНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШДА СУҒУРТА МЕХАНИЗМИНИНГ РОЛИ	
Вахобов А.Р.	195
ИНСОН ВА АТРОФ-МУҲИТ УЙҒУНЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ЙЎЛЛАРИ.	
Йўлдошев Н.Қ.	202
SUN’IY INTELEKTDAN ATROF-MUHITNI MUHOFAZALASHDA FOYDALANISH	
Nasriddinov I.X., Tulyaganov E.J.	209
O‘ZBEKISTONDA KO‘ZI OJIZ SHAXSLARNING IQTISODIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK IMKONIYATLAR	
Isayev K.A., Qurbanov A.G’.	215
ЧОРВАЧИЛИК ХЎЖАЛИКЛАРИ ВА УЛАРГА ХИЗМАТ КЎРСАТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР ЎРТАСИДА КООПЕРАЦИЯ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ АҲАМИЯТИ	
Худайбердиев Ў.Э.	221
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA TIZIMI RIVOJLANISHI SHAROITIDA BIZNESNI BOSHQARISH VA TASHKIL QILISH	
Kambarova Sh.M.	228
BARQAROR INVESTITSIYALAR VA ESG ME’ZONLARI: NAZARIY TAHLIL	
Maxmasobirova N.U.	235
“O‘ZBEKISTON SANOAT TARMOQLARIDA ESG TAMOYILLARIGA ASOSLANGAN BOSHQARUV MECHANIZMLARINI JORIY ETISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH”	
Rusatamov Z.X.	241
THE ROLE OF ESG PRINCIPLES IN ATTRACTING INSTITUTIONAL INVESTORS IN CORPORATE GOVERNANCE	
Sadikova M.A.	249
OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA IQTISODIY DIVERSIFIKATSIYANING O‘RNI	
Daminova O.M.	254
КОНФУЦИАНСКИЕ ИДЕИ В КОРПОРАТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ УЗБЕКИСТАНА	
Нарзуллаева Г.С., Сайфуллаева М.И., Носирова Н.Д.	262
YASHIL TEXNOLOGIYALAR VA SUN’IY INTELEKTNING SANOAT KORXONALARIDA ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI	
Yakubova U.A.	278

HUDUDLARNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY–INSTITUTSIONAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA BU YO‘NALISHDAGI DAVLAT SIYOSATI	
Qo‘chqorova M.U.	284
INKLYUZIV IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT KORXONALARI FAOLIYATI RIVOJLANISHINING XORIJIY TAJRIBALARI	
Qurbanov A.G‘.	291
GLOBAL BIZNESDA INNOVATSIYALAR VA ULARNING XUSUSIYATLARI	
Murtazaev O.O.	298
SANOAT KORXONALAR BARQAROR RIVOJLANISHINING NAZARIY-USLUBIY JIHATLARI	
Ismatulloeva M.F.	304
TRANSPORT XIZMATLARINI IQTISODIYOTDA TUTGAN O‘RNI VA VAZIFALARI	
Karimova Sh.U.	311
ФИНАНСОВОЕ ОЗДОРОВЛЕНИЕ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ АГРОБИЗНЕСА КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ И СОКРАЩЕНИЯ БЕДНОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ	
Адиллов Ш.Ш.	315
III SHO‘BA. ESG TAMOIYILLARI ASOSIDA HUDUDLAR VA SANOAT KORXONALARINING BARQAROR RIVOJLANISHINI TA‘MINLASH YO‘NALISHLARI.....	325
“SANOAT-5.0” VA BARQARORLIK: ASOSIY TENDENSIYALAR VA MUAMMOLAR	
Xotamov I.S., Qudratxo‘jayev A.K.	325
ФИНАНСОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ КАК ДРАЙВЕР УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ	
Мырзалиева Г.А., Байкенжеева Д.Б.	334
QISHLOQ XO‘JALIGIDA RESURSLARDAN OQILONA FOYDALANISH YO‘LLARI	
Asamxodjayeva Sh.Sh., Qodirov S.Q.	341
ESG TAMOIYILLARI HUDUDIY IQTISODIY SIYOSATDA: BARQAROR RIVOJLANISHNING YANGI PARADIGMASI	
Zaynutdinov I.S.	348
ESG TAMOIYILLARI ASOSIDA SANOAT CHIQINDILARINI QAYTA ISHLASHNING BARQAROR RIVOJLANISHGA TA‘SIRI	
Yusupov U.M.	353
AGLOMERATSIYALARNING “YASHIL” IQTISODIYOT RIVOJLANISHIGA TA‘SIRI	
Mardonov Sh.	362
O‘ZBEKISTON UZUMCHILIK KORXONALARINING EKSPORT SAMARADORLIGIGA EKO-MARKETING TA‘SIRINI TAHLIL QILISHDA SUN‘IY INTELLEKT VA MASHINAVIY O‘RGANISHGA ASOSLANGAN YANGI EKONOMETRIYA YONDASHUVI	
Usmonova Diyora Mahmud qizi	367
O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA SANOATNI TUTGAN O‘RNI.....	379
Matchanova Ma‘rifat Ikramovna.....	379
BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISH JARAYONIDA RAQAMLI BANK XIZMATLARINI KENGAYTIRISH ISTIQBOLLARI	
Meyliqulov Sh.X.	384
AVTOMOBILSOZLIKDA MAHALLIYLASHTIRISHNI RIVOJLANTIRISHDA IKKINCHI DARAJALI YETKAZIB BERUVCHILARNING O‘RNI VA ULARNI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI	
Qobilov R.Sh.	388
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МОДЕЛЕЙ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В КОМПАНИЯХ	
Аділ Ф.С.	392
ВНЕДРЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МОДЕЛЕЙ И МЕТОДОВ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ В КОМПАНИЯХ	
Жолдасова А.Б.	397
ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ РАЗРЕШЕНИЯ КОРПОРАТИВНЫХ КОНФЛИКТОВ	
Кемпірәлі Е.Қ.	404
РЕИНЖИНИРИНГ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ: ШАГИ К ИХ АВТОМАТИЗАЦИИ	
Пернебаев Е.Б.	409
ВНЕДРЕНИЕ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ КОРПОРАТИВНЫМИ ИЗМЕНЕНИЯМИ НА ПРЕДПРИЯТИИ	

Рахатова Ж.Н.	414
HUDUDLARNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY-INSTITUTSIONAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA BU YO'NALISHDAGI DAVLAT SIYOSATI	
Musulmonova Sh., Hikmatov M.	422
SANOAT KORXONALARIDA ESG TAMOYILLARINI JORIY ETISHNING MILLIY VA XORIJIY TAJRIBASI	
Toxirov J.M.	426
GREEN CAR: QISHLOQ XO'JALIGIDA NAZORATNI YENGILLASHTIRUVCHI AQLLI ROBOT	
Qurbonov Sh.B.	434
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KICHIK SANOAT ZONALARI FAOLIYATINING TAHLILI	
Baxromov A.B.	437
XALQARO AUDIT STANDARTLARIGA MUVOFIQ AUDITORLIK TEKSHIRUVLARINI YTKAZISH MASALALARI	
Ahmadjonov A.K.	443
ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ИШТИРОКИДАГИ КОРХОНАЛАРНИ ESG-ТРАНСФОРМАЦИЯ ҚИЛИШ: ИНСТИТУЦИОНАЛ АСОСЛАР, ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР ИНТЕГРАЦИЯСИ ВА РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	
Ashurov Z.A.	448
IV SHO'BA. KICHIK VA O'RTA BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATINI TRANSFORMATSIYALASH VA RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	459
KICHIK VA O'RTA BIZNES SUBYEKTLARI EKSPORT FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH VA RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	
Mamasoatov D.R.	459
РЕСТРУКТУРИЗАЦИЯ В СФЕРЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЗАНЯТОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН: АНАЛИЗ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РЫНОК ТРУДА	
Abduraimova N.P.	464
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA BIZNES JARAYONLARINI BOSHQARISHNI RAQAMLASHTIRISHDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR TAHLILI	
Suyunov Y.B.	479
АРАБСКАЯ РЕСПУБЛИКА ЕГИПЕТ НА ПУТИ К УСТОЙЧИВОМУ ЭКОНОМИЧЕСКОМУ РОСТУ	
Ziyadullaeva L.C.	487
THE IMPACT OF THE CHINA-KYRGYZSTAN-UZBEKISTAN RAILWAY ON UZBEKISTAN'S ECONOMIC DEVELOPMENT: MECHANISMS, EFFECTS, AND POLICY RESPONSES	
Ye Maoqing	492
XORIJIY INNAVATSION INVESTITSİYALARNI JALB ETISH DOLZARBLIGI	
Tulyaganov E.J., Ubaydullayeva G.E.	502
QURG'OQCHIL MINTAQALARDA KICHIK AGROBIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	
Qulliyev O.A.	507
BANKLARNING MOLİYAVIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA KAPITAL VA AKTIVLAR RENTABELLIGINING AHAMIYATI	
Alimjanova D.S.	516
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИЯМИ В БИЗНЕС-СФЕРЕ	
Raxymjanova A.A.	519
MAMLAKATIMIZDA EKSPORT JARAYONLARINI BARQARORLASHTIRISH OMILLARI	
Abdvaliyev Sh.X.	524
SANOAT KORXONALARIDA HR MENEJMENT TIZIMINI JORIY ETISH VA XODIMLARNI BOSHQARUV HOLATI TAHLILI	
Toshtemirov S.G'.	534
INSON RESURSLARINI BOSHQARISHDA MOTIVATSIYA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	
Abdufattoxova H.	539
AVTOMATLASHTIRILGAN BUYUMLARNI SARALOVCHI ROBOTLAR	
G'ulomov X.A.	545

APPLICATION OF ESG PRINCIPLES AS A WAY TO INCREASE COMPETITIVENESS IN THE MANAGEMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES	
Kurbanov U.A., Kurbanova Sh.Y., Alimova D.T.	548
ЦИФРОВИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА РЫНОК ТРУДА.	
Фарходова Ш.Ш.	554
СОВРЕМЕННЫЕ НОВЕЙШИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ЭКОНОМИКЕ И БИЗНЕСЕ: РОЛЬ В СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ РК	
Агабекова Ш.Н., Бокушева С., Байкенжеева Д.Б.	557
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЕНОЙ ЭКОНОМИКИ В РЕГИОНАХ КАЗАХСТАНА: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ	
Жартай Ж.М., Саттыбаева Д.М., Рахимова А.Н., Никкель Л.Д.	565
O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH: MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR	
Vahangurov O.O.	571
O‘ZBEKISTONNING YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISH YO‘LLARI VA USTUVORLIKLARI	
Luqmanov B.M.	577
KAPITAL TANQISLIGI SHAROITIDA MOLIVAVIY RESURLARNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH	
Arziyev S.	585
V SHO‘BA. ESG STANDARTLARIGA MOS KELADIGAN INVESTITSIYA LOYIHALARINI QO‘LLAB-QUVVATLASH, DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK VA XALQARO MOLIVA INSTITUTLARI	590
SANOAT KLASTERLARI – SANOAT SALOHİYATINI OSHIRISHNING STRATEGİK YO‘NALISHI SIFATIDA	
Sobirov A.A.	590
АНАЛИЗ ВА СИНТЕЗ МЕТОДЛАРИНИНГ ЭВОЛЮЦИЯСИ	
Дусмуратов Р.Д., Носирова Н.Ж.	597
ESG-ФАКТОРЫ В ПРИНЯТИИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РЕШЕНИЙ: ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ	
Ким Л.Н., Елтаев Н.К.	606
КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ «ЗЕЛЁНОЙ» ЭКОНОМИКИ НА ПРИМЕРЕ НИЖЕГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ	
Ремизова И.В.	614
TIJORAT BANKLARIDA DAVLAT MAQSADLI DASTURLARINI MOLIVALASHNING ILG‘OR XORIY TAJRIBALARI	
Shodiyev Sh.S.	620
ВЛИЯНИЕ ЗЕЛЁНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ИНВЕСТИЦИОННУЮ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВ	
Усманова Ю.	623
YASHIL ENERGETIKA SOHASIDA INVESTITSIYALARNING ROLI	
Primov S.F.	632
ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ РЕСУРСОВ В РАМКАХ ЗЕЛЕННЫХ РАБОЧИХ МЕСТ	
Хувайдуллаева И.Х.	638
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA INVESTITSIYALARNI JALB QILISH	
Primov S.F.	642
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИДА УЧРАЙДИГАН РИСКЛАР ВА УЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ЙЎЛЛАРИ	
Хусанбоев А.Ғ.	647
ВЛИЯНИЕ ПРИНЦИПОВ ESG НА РЕЗУЛЬТАТЫ ПЕРВИЧНОГО ПУБЛИЧНОГО РАЗМЕЩЕНИЯ АКЦИЙ: КОМПЛЕКСНЫЙ АНАЛИЗ	
Сайдуллаев Ш.	653
РАНВАР КАДРЛАРИНИНГ БОШҚАРУВ КОМПЕТЕНСИЯЛАРИНИ РИВОJЛАНТИРИШДА RAQAMLI TECHNOLOGIYALARNING O‘RNI	
Olimov S.A.	660
MILLIY IQTISODIYOTDA KICHİK TADBIRKORLIKNING O‘RNI VA AHAMIYATI	
Kurbanova Sh.Y., Yusupov A.A.	667
ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ТРАНСФОРМАЦИЮ БИЗНЕС-МОДЕЛЕЙ И ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ	

Koptaeva G.I., Bekebaeva M.O.	672
HUDUDLAR TASHQI IQTISODIY STRATEGIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI	
Toshboyev M.M.	680
QISHLOQ XO'JALIGIDA KLASSTERLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA DAVLAT SUBSIDİYALARINING AHAMIYATI	
Yuldasheva D.K.	689
O'ZBEKISTONDA JISMONIY TARBIYA VA SPORTNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY-IJTIMOIIY AHAMIYATI	
Mamatov M.N.	699
RAQAMLI-ELEKTRON PULLAR VA KRIPTOVALYUTALAR FARQLARI	
Matchanov T.M., Matchanova M.I.	703
AXBOROT TIZIMLARI XUSUSIYATLARI	
Norinov M.U., Abdulxamid A.I., Oripov O.I., Madaminov F.R.	709
CHIQUINDILARNI QAYTA ISHLASH SANOATI VA ATROF-MUHITGA SALBIY TA'SIRINI KAMAYTIRISH YO'LLARI	
Tursunqulov Sh.R.	715
O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA ISHLAB CHIQUARISHNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH VA IQLIM O'ZGARISHI OQIBATLARIGA MOSLASHISH MEXANIZMLARI	
Abduraxmanova Z.T., Rustamova M.M.	722
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ORQALI SANOATDA EKOLOGIK SAMARADORLIKNI OSHIRISH	
Hasanov H.X.	727
SHADOW ECONOMY EXPOSED: THE HIDDEN FORCES SHAPING ECONOMY.	
Arziev Sh.R.	735
TIJORAT BANKLARIDA INNOVATSION MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH MEXANIZMLARI	
Axmedova D.B.	741

2. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2023). Hududlarni rivojlantirish bo‘yicha yillik iqtisodiy sharhlar. Toshkent. <https://www.mf.uz>
3. Jahon banki (World Bank). (2023). Uzbekistan: Human Capital and Regional Development Indicators. <https://data.worldbank.org/country/uzbekistan>
4. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi (CERR). (2024). Hududlar kesimida investitsion muhit va boshqaruv samaradorligi tahliliy hisobotlari. <https://review.uz>
5. Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press.
6. Kuznets, S. (1973). Modern Economic Growth: Findings and Reflections. The American Economic Review, 63(3), 247–258.
7. United Nations Development Programme (UNDP). (2023). Human Development Report 2023/24. New York. <https://hdr.undp.org>
8. OECD. (2022). Regional Development Policy in Uzbekistan. Paris: OECD Publishing. <https://www.oecd.org>
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–4934-son qarori. (2021). Hududlarni kompleks rivojlantirish va investitsion jozibadorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. Toshkent. <https://lex.uz>
10. Xamidov, A. & Rasulova, M. (2023). Hududiy rivojlanishda ijtimoiy omillarning o‘rni: O‘zbekiston tajribasi. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 5(3), 112–120.

INKLYUZIV IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT KORXONALARI FAOLIYATI RIVOJLANISHINING XORIJIY TAJRIBALARI

Qurbanov Azizbek G‘ulom o‘g‘li

O‘zbekiston Karlar jamiyati Markaziy Boshqaruvining
yoshlar ishlari bo‘yicha mutaxassisi

E-mail: Azacious.kurbanov@gmail.com

Orcid: [0009-0003-2375-7161](https://orcid.org/0009-0003-2375-7161)

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada nogironligi bor, xususan ko‘zi ojiz va ko‘rish qobiliyati cheklangan shaxslarning jamiyatda o‘z o‘rnini topishi, ularning ish bilan bandligini ta‘minlashning ahamiyati hamda bu boradagi Germaniya va Hindiston tajribalari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida Germaniyaning “Ko‘zi ojizlar va zaif ko‘ruvchilar federal jamiyati” (DBSV) faoliyati, ularning ijtimoiy integratsiyani ta‘minlashdagi roli hamda nogiron fuqarolarga yaratilgan imtiyoz va imkoniyatlar o‘rganilgan.*

***Kalit so‘zlar:** nogironlar, ko‘zi ojizlar, ijtimoiy integratsiya, Germaniya tajribasi, Hindiston tajribasi, ish bilan bandlik, inklyuziya, bandlik siyosati.*

***Abstract.** This article analyzes the employment and social integration of persons with disabilities, particularly the blind and visually impaired, highlighting their role in achieving full*

participation in society. It examines Germany's experience through the activities of the German Federation of the Blind and Partially Sighted (DBSV), which focuses on ensuring equality, accessibility, and empowerment for such individuals.

Keywords: persons with disabilities, visually impaired, social integration, Germany experience, India experience, employment, inclusion, social policy.

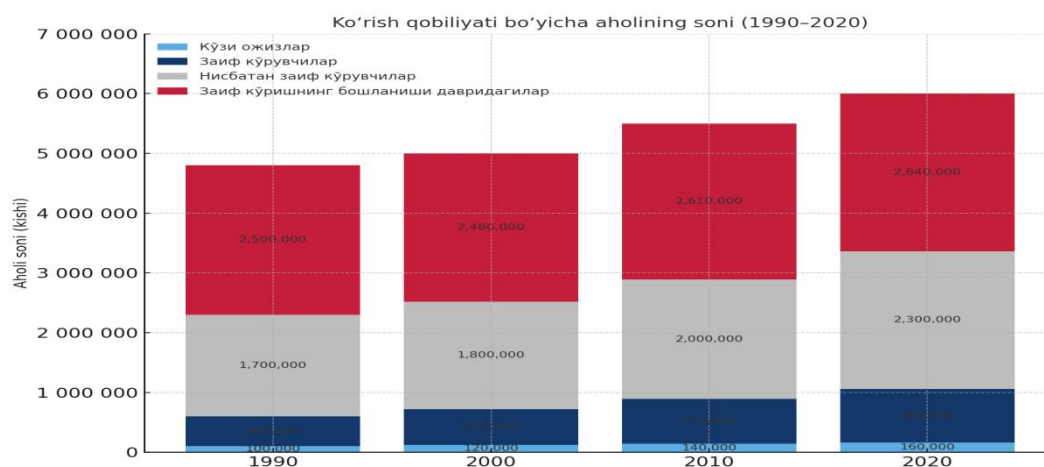
Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы занятости и социальной интеграции людей с инвалидностью, в частности слепых и слабовидящих. Проанализирован опыт Германии на примере деятельности Федерального общества слепых и слабовидящих (DBSV), направленного на обеспечение равных возможностей и социальной поддержки данной категории граждан.

Ключевые слова: инвалиды, слепые, слабовидящие, социальная интеграция, опыт Германии, опыт Индии, занятость, инклюзия, социальная политика.

Kirish

Nogironligi bor va imkoniyati cheklangan insonlarning jamiyatda o'z o'rnini topishi va to'laqonli hayot kechirishi, ularning ish bilan bandligi bilan chambarchas bog'liqdir. Ish bilan ta'minlash, faqat moddiy qo'llab-quvvatlashni emas, balki ushbu shaxslarning ijtimoiy integratsiyasi, o'z salohiyatlarini amalga oshirish va o'z hayotlarini mustaqil tarzda qurish imkoniyatlarini yaratishni anglatadi. Ko'zi ojizlar yoki ko'rish qobiliyati past bo'lgan insonlar uchun ish bilan ta'minlanish, nafaqat moliyaviy mustahkamlikni ta'minlash, balki ularning jamiyatdagi o'rni va maqomini yaxshilash, o'z-o'zini hurmat qilish hissini mustahkamlashda ham muhim rol o'ynaydi.

Germaniya hukumati aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamini qo'llab-quvvatlash bo'yicha ancha tajribali hukumatlardan hisoblanadi. Germaniyada ko'zi ojizlar va ko'rish qobiliyati cheklangan shaxslarga xizmat ko'rsatuvchi, ularning muammolarini o'rganuvchi asosiy tashkilot bu **Ko'zi ojizlar va ko'rish imkoniyati cheklanganlar federal jamiyati (Deutscher Blinden – und Sehbehindertenverband, DBSV)** hisoblanadi.

1-rasm. Germaniyada ko'zi ojizlar va zaif ko'ruvchilarning soni va guruhlanishi¹²⁹

¹²⁹ The voice of blind and partially sighted people in Europe, Germany-article 27.

Ushbu jamiyatning 20 dan ortiq hududiy idoralari faoliyat olib boradi. Ushbu idoralar jamiyatda ko'rish qobiliyatidan ayrilgan yoki ko'rishda jiddiy muammolarga uchragan shaxslarni faol qo'llab-quvvatlash, hamda jamiyatda ularga nisbatan notenglikni oldini olish va ularning to'laqonli hayot kechirishlariga ko'maklashishni asosiy maqsad qiladi.

DBSV tashkiloti o'z ichki tartib qoidalari va faoliyatining nizomini ishlab chiqishda, BMTning nogironlar bo'yicha inson huquqlari konvensiyasini asos qilib oladi. Xalqaro miqyosda ushbu tashkilot Evropa ko'zi ojizlar uyushmasi hamda Butunjahon ko'zi ojizlar uyushmasi bilan faol hamkorlik olib boradi. Mazkur jamiyat tomonidan olib boriladigan tadqiqotlarga ko'ra, hozirda ko'zi ojizlar soni 150000 kishini, ko'rish imkoniyati cheklanganlar soni esa 500-600 ming kishini tashkil qiladi¹³⁰.

Tashkilot ko'zi ojizlarni qo'llab-quvvatlashda quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha faoliyat olib boradi:

1. Ko'zi ojiz fuqarolarning siyosiy hayotdagi faoliyatini ta'minlash. Bunda siyosiy bilim berish, partiyalarga a'zolidigini ta'minlash, siyosiy jarayonlarda o'z fikrlari bilan qatnashishiga sharoitlar hozirlash bilan.

2. Ijtimoiy sohada teng huquqli imkoniyatlardan foydalanishlariga ko'maklashish. Jumladan, atrof-muhit, tabiat ne'matlaridan, shuningdek, axborot texnologiyalaridan foydalanish kabi.

3. Ular duch keladigan qiyinchiliklar va ijtimoiy muhtojlikni ta'minlash uchun kompensatsiya to'lovlarini, ijtimoiy nafaqalar ishlab chiqish bilan.

4. Ularga harkatlanish va faol jismoniy harakat uchun zarur bo'ladigan yordamchi jihozlarni yetkazib berish. Masalan, elektronika vositalari, turli xildagi xassalar, maxsus kiyimlar, ko'zoynaklar, himoya vositalari va boshq.

5. Zaruriy ta'lim bilan ta'minlash. Barcha turdagi ta'lim darajalariga ega bo'lishlari uchun sharoit yaratish hamda malaka oshirish kurslari, treninglar, o'quv mashg'ulotlarini tashkil qilish¹³¹.

6. Ko'ngilochar tadbirlar uyushtirish. Ko'zi ojizlar jamiyati a'zolari orasida do'stlik, hamkorlik aloqalarini mustahkamlash, ularni to'laqonli teng huquqli ekanliklarini his qildirishga erishish.

7. Tibbiyot xizmatlari bilan ta'minlash. Sifatli vat eng huquqli tibbiyot xizmatlaridan foydalanishlari uchun shart-sharoitlar yaratish, oftalmolog ko'riklaridan o'tkazish, optika sohasi mutaxassislari bilan ularni doimiy hamkorligini yo'lga qo'yish.

8. Biznes faoliyatini yurg'izish yoki yollanib ishlash uchun sharoitlarni hozirlash, bunda ular uchun zarur bo'ladigan ehtiyojlarni o'rganib chiqishni yo'lga

¹³⁰ The voice of blind and partially sighted people in Europe, Germany-article 27.

¹³¹ Thomas Kahlisch, Jürgen Lötzcsh. Services for the Blind and Partially Sighted in Germany

qo'yish. Ish beruvchilar tomonidan ularni huquqlari ta'minlanishini nazorat qilish, ish joylarida ko'zi ojizlar uchun alohida yengilliklar yaratish va oylik maoshlaridagi notenglikning oldini olish.

Quyidagi jadvalda Germaniyada ko'zi ojiz insonlarning qaysi faoliyat turlari bilan bandligi keltirilgan.

1-jadval

Ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi insonlarning band bo'lgan faoliyat turlari¹³²

Band bo'lgan faoliyat turi	Foizda
O'qish mashg'ulotlari bilan band	9
Yollanib ishlovchilar	28
Ishsizlar	8
Nafaqadagilar	36
Kasallanganlar	7
Uy ishlari bilan band bo'lganlar	12

Biznes faoliyati bilan shug'ullanmoqchi bo'lgan ko'zi ojiz yoki ko'rish imkoniyati cheklangan shaxslar uchun xususiy sektorda hamda hukumat idoralari tomonidan hech qanday huquqlari buzilish holatlari sodir bo'lmasligini ta'minlash jamiyatning muhim vazifalaridandir. Mazkur fuqarolarga mavjud imtiyozlar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

Ko'zi ojiz fuqaro barcha ommaviy transport turlaridan foydalanishi bepuldir. Ko'zi ojiz odamga ergashuvchi hayvon masalan kuchuk yoki yordamchi shaxs ham bepul foydalanishi mumkin. Bu imtiyoz shaharlararo transport vositalari uchun ham amal qiladi. Shuningdek, ko'zi ojiz shaxs nomiga rasmiylashtirilgan avtomobil uchun sug'urta to'lovlari hamda avtomobil solig'idan ozod qilinadi.

Shuningdek, ishlayotgan ko'zi ojiz shaxslar alohida soliq to'lovchilar guruhiga mansub bo'lib, ulardan daromad solig'i olinmaydi yoki juda kam miqdorda olinadi. Bu holat ko'zi ojizlik darajasi va ish lavozimiga qarab farqlanadi. Bundan tashqari, ko'zi ojiz ishchi uchun yil davomida qo'shimcha 5 kunlik ta'til olish imtiyozi mavjud¹³³.

Biznes qilishlari uchun ham ko'pgina imtiyozlar ishlab chiqilgan. Jumladan, biznes faoliyati turiga qarab ko'pgina soliq imtiyozlari mavjud. Tekin o'quv mashg'ulotlari, bepul zaruriy jihozlarga ega bo'lish, krediti mablag'laridan foydalanishda imtiyozlar va boshqalar. Shuningdek, ko'zi ojizlar uchun tijorat maqsadida kreditlar ajratishda tengsizlikka yo'l qo'yilmaydi. Ko'zi ojizlar huquqlari buziladigan har qanday holatda qonuniy va intizomiy chora-tadbirlar belgilangan. Huquq buzilishi holatlarida kompensatsiya to'lab berish amaliyoti yo'lga qo'yilgan.

¹³² Thomas Kahlisch, Jürgen Lötzcsh. Services for the Blind and Partially Sighted in Germany

¹³³ Klaus Rohrschneider 2016, Blindness in Germany - comparison between retrospective data and predictions for the future. Der Ophthalmologe 109(4):369-76.

Bugungi kunda Hindistonda ko'zi ojizlar bilan bog'liq muammolarni hal etish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi belgilab berilgan:

1. Zaruriy moddiy-texnika bazasini shakllantirish. Hindiston iqtisodiyoti dunyodagi eng tez o'sayotgan iqtisodlardan biri hisoblansa-da, bugungi kunda mamlakatda demografik muammolar talaygina. Dunyoda qashshoqlar soni va boshpanasiz insonlar soni bo'yicha Hindiston yuqori o'rinlarda turadi. Bu masala bevosita nogironlar, jumladan ko'zi ojizlar taqdiriga ham ta'sir qilmay qolmaydi. Hindiston ko'zi ojizlar himoyasi uchun, ularning to'laqonli hayot kechirishlari uchun minimum 10-15 mlrd. dollar atrofida mablag' zarurligi aytiladi. Mamlakatning ko'plab qishloqlarida e'tiborsiz qolayotgan ko'zi ojizlar bir necha mln. kishidan oshadi. Ularda yashash uchun, harakatlanish uchun, hatto, eng zaruriy vositalar yetishmaligi jiddiy muammo hisoblanadi.

Osiyo va Tinch okeani mintaqasi optometristlar tashkiloti tomonidan qilingan tadqiqotlarga ko'ra, 153 mln.ga yaqin odamda normal ko'rish va o'qish uchun zaruriy ko'zoynaklar yetishmaydi. Shuningdek, tekshirib, ko'zoynak tavsiya qiladigan optometrist mutaxassislar taqchilligi mavjud¹³⁴.

2. Infratuzilmani rivojlantirish masalalari. Ko'zi ojizlarning to'laqonli faoliyat kechirishlari uchun dunyo tajribasida ko'pgina jihatlariga e'tibor beriladi. Infratuzilma va qurilish masalalari shular jumlasidandir. Bunda, asosan, tashqarida harakatlanish uchun imkoniyat yaratish – alohida yo'laklar maxsus ushlagichlar bilan jihozlanishi, yo'lak usti bo'rtib turuvchi qoplamalar bilan qoplanishi, shuningdek, ko'zi ojiz insonda harakatlanish uchun maxsus xassalar samarali vosita hisoblanadi.

Mazkur masalalar yuzasidan bugungi kunda Hindistonda jiddiy muammolar mavjudligi aniqlangan. Mamlakatning ko'pgina yirik shaharlarining o'zida hali bu borada qilinishi lozim bo'lgan ishlar talaygina. Ammo, qishloqlarda yashaydigan ko'zi ojizlar uchun bugungi kunda boshqacha yondashuv lozimligi tashabbusi olimlar tomonidan ilgari surilmoqda. Hali sifatli va to'g'ri belgilangan ko'zoynakka ega bo'lmaslik, tekshirish uchun tibbiyot maskanlari yetishmasligi masalasi turganda, ko'zi ojizlar uchun alohida maxsus yo'laklar qurish masalasi qishloq joylarda ikkilamchi o'ringa tushadi. Biroq, tadqiqotlar orqali mavjud vaziyat uchun optimal yechimlarni topish imkoni doim mavjuddir. Masalan, xassalardan foydalanish, yordamchi itlardan, yordamchi volontyorlardan foydalanish masalalarini ko'rib chiqish mumkin. Bugungi kunda har qanday kam chiqimli, innovatsion yechim ko'zi ojizlar uchun foydali bo'lishi mumkin. Bu ularning uydan tashqarida, ish muhitida erkin harakatlanishida katta ahamiyatga ega.

¹³⁴ Shiri Azenkot, Kyle Rector, Richard Ladner, and Jacob Wobbrock. 2012. PassChords: Secure Multi-touch Authentication for Blind People. In Proceedings of the 14th International ACM SIGACCESS Conference on Computers and Accessibility (ASSETS '12), 159-166.

3. Ishlash va tadbirkorlik qilish imkoniyatlarini yaratish. Hindistonda ko'zi ojizlar orasida ishsizlik juda yuqori, aksariyat ko'zi ojizlar qashshoqlik chizig'idan pastda turadi. Ushbu yo'nalishdagi ishlarni bir qancha guruhga ajratish mumkin: yollanib ishlash; o'z-o'zini band qilish; tadbirkorlik bilan shug'ullanish.

Yollanib ishlash masalalari doim murakkab hisoblangan. Ish beruvchilar ko'zi ojizlar uchun sharoitlar yaratishi, ularga bir qancha imtiyozlar berishi talab qilinadi. Shu sabab ish beruvchilarning ko'zi ojizlarni ishga olishni istamasligi va turli yo'llar bilan bundan qochishi holatlari ko'p uchraydi. Jumladan, Hindistonda ko'zi ojiz holda yollanib ishlayotganlar juda ozchilikni tashkil qiladi. Ularga yaratilgan sharoitlar esa tashkilotlarda turlicha darajada¹³⁵.

O'tkazilgan so'rovnomada bugungi kunda Hindistonda ko'zi ojizlar qaysi ishlar bilan bandligi, qaysi sohalarda ko'proq ishlashi, qanday to'siqlarga uchrayotganligi haqida ko'plab fiklar jamlangan. So'rovnoma quyidagicha: "Hindistonda qaysi sohalarda ko'zi ojizlar ish faoliyati olib borishadi?" mavzusida o'tkazilgan so'rovnomaga muvofiq bildirilgan fikr-mulohazalar va taklif-tavsiyalar ko'zi ojiz insonlarga bo'lgan munosabat, ularning salohiyatlaridan foydalanish yuzasidan xulosalar chiqarishda e'tiborga molikdir.

A.Vasishtha va E.Chutrell olib borgan tadqiqot natijalariga ko'ra, bugungi kunda bir qancha sohalarda ko'zi ojizlar uchun ko'proq imkoniyatlar mavjud. Hindiston mehnat bozorida ushbu yo'nalishlarda ko'zi ojizlar ish faoliyati bilan shug'ullanishlari nisbatan ko'proq kuzatiladi:

1. Texnik va muloqot operatorlari. Ular telefon muloqoti orqali mijozlar bilan muloqot qilishadi, kerakli ma'lumotni taqdim qilishadi.

2. Moliyaviy hisobotchilar va buxgalterlar. Bu kasbda ko'zi ojizlar doimiy ravishda ishlamay, balki, hisobot davridagina ishlashlari mumkin bo'ladi. Ma'lum hisobot shakllarini tez va oson o'rganish mumkin bo'ladi.

3. O'qituvchilik kasbi. Bugungi kunda ko'plab ko'zi ojiz yetakchi mutaxassislar o'qituvchilik bilan shug'ullanishlari mumkin. Bu, ayniqsa, tajribali kasb egalari uchun muhim ahamiyatga ega. Bugungi mavjud audioresurslar, moddiy-texnik resurslar yuqori malaka oshirish imkonini bermogda. Natijada, boshlang'ich, o'rta va oliy ta'limda faoliyat yuritish imkoniyatlari ortadi.

4. Tarjimonlar va tilshunoslar, jurnalistlar. Ma'lum sohada tajribaga ega mutaxassislar tarjimonlik yoki jurnalistik faoliyat bilan shug'ullanishlari mumkin. Mazkur sohalarni har bir shaxs qiziqishlari, qobiliyatlari asosida tanlashi hamda qo'shimcha malaka oshirish evaziga amalga oshirish mumkin¹³⁶.

¹³⁵ A.Vashistha, E.Cutrell, N.Dell, R: Anderson. Social Media Platforms for Low-Income Blind People in India. ASSETS '15: Proceedings of the 17th International ACM SIGACCESS Conference on Computers & Accessibility October 2015. Pages 259-272.

¹³⁶ A.Vashistha, E.Cutrell, N.Dell, R: Anderson. Social Media Platforms for Low-Income Blind People in India. ASSETS '15: Proceedings of the 17th International ACM SIGACCESS Conference on Computers &

5. Tadbirkorlik faoliyati. Ko'zi ojizlar uchun biznes qilish murakkab jarayon hisoblanadi. Yosh tashabbuskorlar butunjahon forumi har yili dunyoning turli davlatlarida konferensiyalar, ilmiy majlislar va hamkorlik yig'ilishlari tashkil qilib keladi. Hindistonlik tadqiqotchilar ham ushbu forumda faol ishtirok etmoqda. Forum ishtirokchilari ko'zi ojizlar orasida, jumladan, yoshlar va yoshi kattalar, ayollar jamoalarining tadbirkorlik bilan shug'ullanishlari bo'yicha ko'plab loyihalarni taqdim qilib kelishmoqda. Hindiston Standart Chartered Banki tomonidan, Milliy ko'zi ojizlar tashkiloti bilan hamkorlikda, ko'zi ojilar, jumladan, ko'zi ojiz ayollar uchun yangi tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash loyihasini boshlagan. Bugungi kunda mingga yaqin ko'zi ojizlar va nogironlar treninglarda ishtirok etishdi. Ular orasida tadbirkorlikni boshlaganlar bor. Oshxona, umumiy ovqatlanish joylari, qo'l mehnatiga asoslangan hunarmandchilik, sovun va boshqa kosmetika mahsulotlari ishlab chiqarish loyihalari samarali amalga oshirildi. Loyihaning muhim jihatlaridan biri, uning qishloq joylaridagi ko'zi ojizlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilganligidir¹³⁷.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Vision Helath Initiative (VHI). Ko'rish qobiliyatini sog'lomlashtirish tashabbusi loyihasi ma'lumotlari, 2018-2020.
2. Bell, E.C. (2020). Competitive employment for consumers who are legally blind: A 10-year retrospective study. *Journal of Rehabilitation Research & Development*, 47(2), 109-116.
3. Bates-Harris, C. (2017). Segregated and exploited: The failure of the disability service system to provide quality work. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 36(1), 39-64.
4. Bell, E.C., & Mino, N. M. (2015). Blind and visually impaired adult rehabilitation and employment survey: Final results. *Journal of Blindness Innovation and Research*, 3(1).
5. Edward C. Bell, and Arielle M. Silverman. Rehabilitation and Employment Outcomes for Adults Who Are Blind or Visually Impaired: An Updated Report *Journal of Blindness Innovation and Research*, Volume 8, No1, 2018.
6. Bell, E.C. (2017). Competitive employment for consumers who are legally blind: A 10-year retrospective study. *Journal of Rehabilitation Research & Development*, 47(2), 109-116.

AccessibilityOctober 2015 Pages 259-272.

¹³⁷S. Sai Santhosh ; T. Sasiprabha ; R. Jeberson BLI - NAV embedded navigation system for blind people. Recent Advances in Space Technology Services and Climate Change 2010 (RSTS & CC-2010)

Ingliz tili muharriri: Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi
Musahhih: Vaxabova Marfua Mirkamalovna
Sahifalovchi va dizayner: Zoirov Sardor Ziyodin o'g'li

2- TOPLAM

2- MAXSUS SON /2025

© Materiallar ko'chirib bosilganda, **“Management and Economics Scientific Research Journal”** jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pulli asosda chop etiladi.

El. pochta: journals@timeedu.uz

Tel.: +998 95 651 90 00

“Management and Economics Scientific Research Journal” jurnali 19.09.2024-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 404368-son reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. Litsenziya raqami:

C-5669639

PNFL: 308906510

Manzilimiz: Toshkent shahar Yakkasaroy tumani
Shota Rustaveli ko'chasi, 114